

УДК 614.8:631.3

Є.І. МАРЧИШИНА, кандидат сільськогосподарських наук, доцент,

В.В. МЕЛЬНИК, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Н.В. САПУРА, студентка ОС «Магістр»

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ

E-mail: meviv@online.ua

Дослідження причин виробничого травматизму працівників та основні аспекти відшкодування заподіяної шкоди потерпілим

Анотація. Проаналізовано стан та причини виробничого травматизму на підприємствах. Встановлено, що основними причинами травматизму є організаційні, психофізіологічні, технічні. Наведено механізми страхування працівників від нещасних випадків та відшкодування шкоди потерпілим.

Ключові слова: працівники, виробничий травматизм, причини травматизму, страхування від нещасних випадків, відшкодування шкоди потерпілим

Конституція України, закон України «Про охорону праці» регламентують право кожного громадянина на працю і на належні, безпечні та здорові умови праці. Проте, за останні роки кількість працівників, які здійснюють трудову діяльність в умовах, що не відповідають встановленим нормативам охорони та гігієни праці, зростає до 30% від загальної чисельності працівників і складає майже 3 млн. осіб [1,2].

У 2015 році в Україні було зареєстровано 4260 потерпілих від нещасних випадків на виробництві, з них 375 – смертельно [3]. Хоч рівень травматизму зменшився, але це відбулось не завдяки профілактичній роботі щодо попередження виробничих ризиків, поліпшенню умов праці, а внаслідок значного скорочення промислового виробництва, кількості

підприємств, працівників та приховування нещасних випадків або переведення їх у категорію невиробничих.

Серед причин травматизму переважали організаційні, на які припадало 65% нещасних випадків. Через психофізіологічні причини з працівниками сталося 23,6% нещасних випадків, а через технічні причини – 11,4% нещасних випадків.

Серед організаційних причин травматизму на виробництві найпоширенішими були:

- невиконання потерпілими вимог інструкцій з охорони праці – 36,8%;
- неналежне виконання посадових обов'язків – 8,8%;
- порушення правил безпеки руху – 5,9%;
- порушення технологічного процесу – 3,2%.

Найпоширенішими психофізіологічними причинами травматизму у 2015 р. стали:

- особиста необережність потерпілого – 11,7%;
- травмування або смерть працівника внаслідок протиправних дій інших осіб – 7,0%;
- інші причини – 3,1%;
- тимчасове виконання робіт невійськового характеру у зоні бойових дій – 0,9%.

Технічними причинами травматизму були:

- незадовільний технічний стан виробничих об'єктів, будинків, споруд, інженерних комунікацій, території – 3,5%;
- інші технічні причини – 1,8%;
- незадовільний технічний стан засобів виробництва – 1,3%;
- конструктивні недоліки, недосконалість, недостатня надійність засобів виробництва – 1,3%;
- недосконалість технологічного процесу, його невідповідність вимогам безпеки – 1,2%.

Якщо проаналізувати стать потерпілих, то на підприємствах травмовано 76% чоловіків та 24% жінок від загальної кількості нещасних випадків. Отримали травми на виробництві у стані алкогольного сп'яніння 111 осіб, при цьому 42 особи отримали травми із смертельним наслідком. Серед найтравмованіших професій були водії автотранспортних засобів, слюсарі-ремонтники. Найвищий рівень виробничого травматизму спостерігався серед працівників віком від 40 до 49 років. Найбільш травмонебезпечними місяцями у 2015 році були липень та жовтень.

До основних подій, які призвели до нещасних випадків, відносяться:

- падіння потерпілого під час пересування – 18,9%;
- дія рухомих і таких, що обертаються, деталей обладнання, машин і механізмів – 12,1%;
- інші види – 9,3%;
- дорожньо-транспортні пригоди на дорогах загального користування – 8,0%;
- падіння потерпілого з висоти – 7,6%.

До основних травмонебезпечних галузей економіки та видів робіт відноситься сільське господарство – 602 травмованих осіб, в т.ч. 84 – смертельно. Сільське господарство займає 3 місце за загальною кількістю травмованих після добувної промисловості та транспорту та 1 місце за кількістю осіб, які загинули на робочих місцях. Найчастіше у сільському господарському виробництві гинуть механізатори – 20%, водії автомобілів – 17%, працівники тваринництва – 13%, сторожі – 10%; керівники і спеціалісти – 9%.

У структурі професійних захворювань перше місце належить хворобам органів дихання – 49,2% від загальної кількості по Україні (868 випадків). На другому місці – захворювання опорно-рухового апарату (радикулопатії, остеохондрози, артрити, артози) – 31,8%. Третє місце – за вібраційною хворобою – 6,9%, четверте – за хворобами слуху – 3,7% [3].

Вагомими причинами формування несприятливих умов праці були недосконалість технологічного процесу, використання застарілого обладнання, машин і механізмів та їх несправність, неефективність та невикористання засобів

захисту працівниками, порушення правил охорони праці, режимів праці і відпочинку, тривалий час роботи у шкідливих виробничих умовах, непроведення або низька якість проведення атестації робочих місць за умовами праці, несвоєчасне виявлення та пізня діагностика професійних захворювань, низька якість проведення медичних оглядів працівників, ліквідація на підприємствах медичних пунктів.

Усі працівники, які постраждали на виробництві або їх сім'ї мають право на соціальний захист. Соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності здійснюється через механізм державного соціального страхування від нещасного випадку та професійного захворювання. Завданнями страхування від нещасного випадку є проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих чинників, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю працівників, викликаними умовами праці; відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань; відшкодування матеріальної та моральної шкоди потерпілим і членам їх сімей.

Відшкодування шкоди, заподіяної працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або у разі смерті працівника, здійснює Фонд соціального страхування України (ФСС), до створення цього фонду функції страховика виконував Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві України (ФССНВВ) відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» [4]. З 1 січня 2015 року набув чинності Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», який змінив у собі деякі положення наведеного вище закону [5].

Особи, які працюють на умовах трудового договору, підлягають обов'язковому страхуванню від нещасного випадку на виробництві. Заподіяння шкоди зародку (плоду) внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання вагітної жінки, у зв'язку з чим дитина народилась інвалідом, прирівнюється до нещасного випадку. Така дитина є застрахованою до 18 років або до закінчення навчання, але не більш як до досягнення 23 років, їй надається допомога Фондом.

За працівниками, які втратили працездатність у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням, зберігають місце роботи, посаду та середню заробітну плату на весь період до відновлення працездатності або до встановлення стійкої втрати професійної працездатності. У разі неможливості виконання потерпілим попередньої роботи проводять його навчання і перекваліфікацію, а також працевлаштування відповідно до медичних рекомендацій.

Час перебування на інвалідності у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням зараховують до стажу роботи для призначення пенсії за віком, а також до стажу роботи із шкідливими умовами, який дає право на призначення пенсії на пільгових умовах та розмірах.

У разі настання нещасного випадку ФСС зобов'язаний своєчасно та в повному обсязі відшкодувати шкоду, заподіяну працівникові внаслідок ушкодження його здоров'я або в разі його смерті, виплачуючи йому або особам, які мають на це право:

- 1) виплату втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (щомісячна страхова виплата);
- 2) виплату в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);
- 3) виплату дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;
- 4) виплату на медичну та соціальну допомогу.

Ступінь втрати працездатності потерпілим установлюється МСЕК за участю Фонду і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я. МСЕК установлює обмеження рівня життєдіяльності потерпілого, визначає професію, з якою пов'язане ушкодження здоров'я, причину, час настання та групу інвалідності у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також необхідні види медичної та соціальної допомоги.

Потерпілому, який проходить професійне навчання або перекваліфікацію за індивідуальною програмою реабілітації (якщо з часу встановлення ступеня втрати професійної працездатності минуло не більше одного року), Фонд провадить щомісячні страхові виплати в розмірі середньомісячного заробітку протягом строку, визначеного програмою реабілітації.

Кошти для здійснення роботодавцем виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю потерпілого, доплати до середнього заробітку, який потерпілий мав до ушкодження здоров'я, при тимчасовому переведенні його на легшу роботу, а також на поховання та пов'язані з цим ритуальні послуги виділяються Фондом на підставі заяви-розрахунку. ФССНВВ протягом 10 днів з дня подання страховальником документів перевіряє правильність нарахування сум, пов'язаних з вищезазначеними виплатами та перераховує страховальнику кошти у зазначеній сумі.

У разі смерті потерпілого право на одержання щомісячних страхових виплат мають непрацездатні особи, які перебували на утриманні померлого або мали на день його смерті право на одержання від нього утримання, а також дитина померлого, яка народилася протягом не більш як 10-місячного строку після його смерті. Такими непрацездатними особами є: 1) діти, які не досягли 16 років; діти з 16 до 18 років, які не працюють, або старші за цей вік, але через вади фізичного або розумового розвитку самі не спроможні заробляти; діти, які є учнями, студентами денної форми навчання – до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ними 23 років; 2) жінки і чоловіки, які досягли пенсійного віку, якщо вони не працюють; 3) інваліди – члени сім'ї потерпілого на період інвалідності; 4) неповнолітні діти, на утримання яких померлий виплачував аліменти; 5) непрацездатні особи, які не перебували на утриманні померлого, але мають на це право.

Право на одержання страхових виплат у разі смерті потерпілого мають також дружина (чоловік) або один з батьків померлого чи інший член сім'ї, якщо він не працює та доглядає дітей, братів, сестер або онуків потерпілого, які не досягли 8-річного віку.

Сума щомісячної страхової виплати встановлюється відповідно до ступеня втрати професійної працездатності та середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Сума щомісячної страхової виплати не повинна перевищувати середньомісячного заробітку, що потерпілий мав до ушкодження здоров'я. У разі коли потерпілому одночасно із щомісячною страховою виплатою призначено пенсію за інвалідністю у зв'язку з одним і тим же нещасним випадком, їх сума не повинна перевищувати середньомісячний заробіток, який потерпілий мав до ушкодження здоров'я. Визначені раніше сума щомісячної страхової виплати та пенсія за інвалідністю зменшенню не підлягають.

У разі стійкої втрати професійної працездатності, встановленої МСЕК, Фонд проводить одноразову страхову виплату потерпілому, розмір якої визначається відповідно до ступеня втрати професійної працездатності, виходячи з 17 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права потерпілого на страхову виплату.

Якщо комісією з розслідування нещасного випадку встановлено, що ушкодження здоров'я настало не тільки з вини роботодавця, а й внаслідок порушення потерпілим нормативних актів про охорону праці, розмір одноразової допомоги зменшують на підставі висновку цієї комісії, але не більше як на 50%. Фонд фінансує витрати на медичну та соціальну допомогу, в тому числі на додаткове харчування, придбання ліків, спеціальний медичний, постійний сторонній догляд, побутове обслуговування, протезування, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних засобів пересування тощо, якщо потребу в них визначено висновками МСЕК.

У разі смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві виплачується одноразова допомога його сім'ї у сумі, що дорівнює 100 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день настання права на страхову виплату, та одноразова допомога кожній особі, яка перебувала на його утриманні, а також на його дитину, яка народилася протягом не більш як десятимісячного строку після смерті потерпілого, у сумі, що дорівнює 20 розмірам прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на день

настання права на страхову виплату. Таку одноразову допомогу необхідно надати сім'ї протягом місячного терміну.

Роботодавець може за рахунок власних коштів здійснювати потерпілим та членам їх сімей додаткові виплати відповідно до колективного чи трудового договору.

Порушення правил охорони праці застрахованим, яке спричинило нещасний випадок або професійне захворювання, не звільняє Фонд від виконання зобов'язань перед потерпілим. Для розгляду справ про страхові виплати до Фонду подаються:

- 1) акт розслідування нещасного випадку або акт розслідування професійного захворювання за встановленими формами та/або висновок МСЕК про ступінь втрати професійної працездатності застрахованого чи копія свідоцтва про його смерть;
- 2) документи про необхідність подання додаткових видів допомоги.

Фонд приймає рішення про виплати у разі втрати годувальника за умови подання таких документів, які видаються відповідними організаціями у 3-денний строк з моменту звернення заявника.

ФСС може відмовити у страхових виплатах і наданні соціальних послуг застрахованому, якщо мали місце:

- 1) навмисні дії, а також бездіяльність (приховування захворювань, невиконання приписів та обмежень лікаря) потерпілого, спрямовані на створення умов для настання страхового випадку;
- 2) подання роботодавцем, іншими органами, що беруть участь у встановленні страхового випадку, або потерпілим Фонду свідомо неправдивих відомостей про страховий випадок;
- 3) вчинення застрахованим умисного злочину, що призвів до настання страхового випадку.

ВИСНОВКИ

Усі працівники мають право на належні та здорові умови праці. Основне завдання роботодавців полягає у впровадженні на підприємстві низки профілактичних заходів щодо запобігання травматизму і професійної захворюваності працівників. Роботодавець повинен створити всі передумови, щоб реалізувати права застрахованих працівників на пільги та компенсації у разі нещасних випадків та у повній мірі відшкодувати шкоду у разі ушкодження їх здоров'я на виробництві. ■

Є.І. Марчишина, В.В. Мельник, Н.В. Сапура

Исследование причин производственного травматизма работников и основные аспекты возмещения причиненного ущерба потерпевшим

Аннотация. Проанализировано состояние и причины производственного травматизма на предприятиях. Установлено, что основными причинами травматизма являются организационные, психофизиологические, технические причины. Приведены механизмы страхования работников от несчастных случаев и возмещения ущерба пострадавшим.

Ключевые слова: работники, производственный травматизм, причины травматизма, страхование от несчастных случаев, возмещение вреда потерпевшему

Y.I. Marchyshyna, Doctor of Philosophy degree, associated professor

V.V. Melnyk, Doctor of Philosophy degree, associated professor

N.V. Sapura, student, Master of Education degree National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv
E-mail: meviv@online.ua

Research the causes of workplace injuries and workers of the main aspects of compensation to victims

Abstract. The level and causes of occupational injuries in the workplace were analysed. It was found that the main causes of accidents are organizational, psycho-physiological, technical reasons. The mechanisms of insurance of industrial accidents and compensation for victims of workers were described.

Keywords: worker, occupational injuries, causes injury, accident insurance; compensating injured parties

Література

1. Войналович О.В. Охорона праці у тваринництві /О.В. Войналович, Є.І. Марчишина. – К.: Основа, 2012. — 448 с.
2. Войналович О.В. Охорона праці у тваринництві /О.В. Войналович, Є.І. Марчишина. – К.: Видавничий центр НУБіП, 2015. – 503 с.
3. Звіт Державної служби праці про стан виробничого травматизму в Україні за 2015 р. по галузях наглядю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsp.gov.ua/>
4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», 1999 із змінами 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/1105-14>
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>